

Yolsuzluk, Yozlaşma ve Hukuk İdesi

Hayrettin Ökçesiz

"Sapan davranışın özgün bir biçimi, yalnızca örgüt içerisinde mümkün olabilen yolsuzluktur. Yolsuzluk, fonksiyonerlerin örgütlerine olan loyalesini gayrimeşru yollarla tahrip etme biçimidir" diyor hukuk sosyoloğu Röhl.¹ Buna göre, sapan davranışların, sistemin başarısında informal davranış örnekleri olarak taşıdığı önem yanında, yine sapan bir davranış olan yolsuzluğun tasvip göremeyeceğinin önemli bir nedeni yaygınlığı derecesinde sistem fonksiyonerlerinin loyalesini ortadan kaldırmasıdır.

Loyalite sözcüğü, hukuk düzeni ve hukuk etiği alanlarıyla olan ilişkisi bakımından, bireysel edimin önemli bir yanını oluşturur. Bu bağlılığın kurulması ve sürdürülmesi açısından bakarak, artık daha dakik araştırmalarla yetkin bir tanışımın konulabildiği, görünümüne ilişkin betimlemelerin kesinlik ve zenginlik taşıdığı yolsuzluk olgusunun bağlamını bireysel, toplumsal ve hukuksal boyutlarıyla geniş anlamda *içeriksel* bir "yozlaşma" açıklaması çerçevesinde temellendirmek istiyorum.

Konuşmamın içeriğini tasarlarken anımsadığım bir tümce beni hukuk düşüncesinde aslında aşına olduğumuz bir zemine sürükledi. Bir an insancılığın o şefkatli kucağından sürekli bir düşüş içerisinde bulunduğumuzu hissettim.

Ülkelerimiz yalnızlaşmış, yabancılaşmış ve birbirine kurt olmuş² bir insan bireyi tiplemesini teşvik eden siyasi, sosyal ve hukuksal, *gizli bir karşıt yapılanma* sergilemektedir.

Bu yapılanmaya karşı toplumlarımızda ve toplumlar arası çapta önemli ve güçlü düşünce cereyanları ve eylemsel tavır almalar elbette görülmektedir. Anayasalarımız doğuştan ve devredilemez temel haklarımız ile doludur. Ama bütün bunlar bu gizli karşıt yapının hümanist hedefler yolunda değişimini henüz başaramamışlardır.

Bu gizli yapının kesintisiz güç kaynağı ise, eğitimimizde dolaylı ve dolaysız bir endokrinasyonla başlayan, sonra yerli-yersiz korkularımızla oluşup gelişen sayısız kısa devrelerimizdir. Başka bir deyişle *yozlaşmanın* bu gizli yapılanmasının bireysel ve kitlesel anlamda besleyici ortamı, "kısa devre" olarak nitelediğim psiko-sosyal körleşmelerdir.

Nihayet bu yapının bizatihi kendisi de insanlığın en büyük ve en kahredici kısa devresidir. Bu oluşum, bütün kültürümüzü, toprağımızı elimizden alan global bir erozyondur.

Birkaç kısa devre örneği vermek istiyorum:

İnsanlığın en korkunç savaş silahlarını üreten toplumların özellikle kamusal alanda yetki ve güç sahibi insanları, diğer ülkelerdeki savaşları ve insan hakları ihlallerini haklı olarak ve şiddetle sorgularken, ölüm üreten fabrikalarının yeryüzünden silinmesi için ne yaptıklarını kendilerine bir türlü soramamaktadırlar. Buralardaki ölüm, orada en azından işyeri ve mali muhasebe kaygısına dönüşmektedir.

Yoksullar ve siyasi suçlular kapımıza dayandığında en etkili rasist, elitist ve devletçi kuramları türlü mazur ve meşru gösteren kamufajlarla, fare zehiri yerleştirir gibi her gediğin ve deliğin ağzına yerleştiriyoruz. Bir temel hakkı "oportünite" ve "kamu düzeni" gibi herkesin elinde oyuncak olabilecek kavramlarla öylesine ezip bozuyoruz ki, geriye ne o temel hakka güvenimiz, ne de o hakkın taşıyıcısına bakacak yüzümüz kalıyor.

Efsanevi Yeryüzümüzü önce kısır ve can sıkıcı bir uzay gemisine dönüştürüp, sonra da batmakta olduğunu hissederek başka gezegenlere kaçmak için sanki suya filikalar indirir gibi olağanüstü derecede pahalı uzay uçuşlarıyla bir güdüsel, bilinç dışı, basma kalıp davranışı sergiliyoruz. Bununla da övünüyoruz. Uzay çalışmalarının, yeryüzünün kullanımı için ne denli yararlı olduğu birçok örneğiyle ortaya konuyor olsa da, bunların bu kaçış güdüsünü gözden kaçırmayacağını biliyoruz.

"Im neuen Reich darf es keine Tierguslerei mehr geben" (Yeni imparatorlukta hayvanlara artık eza, cefa verilemeyecektir) diyen Adolf Hitler'in³ bu vahim durum ve tutumunun uzantılarını bugün güney-kuzey ilişkisinde görmüyor muyuz? Dünya enerjisinin yüzde seksenini fütursuzca ve savurganlıkla tüketmeye kendini haklı sayan yüzde yirmilik bir gelişmiş kesimin bu tutumu, bir kısa devre değil midir? Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yıllık ortak toplantısının açış konuşmasında bu çarpıklığı itiraf eden Dünya Bankası başkanı (James Wolfensohn), dünyada ekonomik büyüme oranlarının arttığını, sermaye akışının hızlandığını, insanların yaşam süresinin uzadığını belirttikten sonra, sözlerine şöyle devam ediyor: "Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen sefalet ve yoksulluk da artıyor. (...) Halen dünyamızda 2 milyar insan günde 2 dolarla geçinmektedir. Eğer gerekli önlemleri almazsak, 30 yıl sonra günde 2 dolarla yaşayanların sayısı 5 milyara çıkacaktır. Sadece bir dünya var. (...) Hepimiz aynı havayı teneffüs ediyor, aynı çevreyi mahvediyoruz. Aynı mali sistem içerisinde yaşıyoruz. Aynı sağlık sorunları ile karşı karşıyayız. Tek dünyayı paylaştığımızı göre zenginler fakirler arasındaki büyük uçurumu da kapatmaya çalışmalıyız."⁴

Kendimiz için istemediğimiz şeyleri başkaları için istiyor olsak bile, onların başına geldiğinde birşeyler yapmıyor isek, bu bir kısa devre değil midir?

Geçenlerde *Cumhuriyet* gazetesinde, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) 1997 Ticaret ve Kalkınma Raporu'nda "küreselleşme"nin ekonomide yarattığı yedi sorun, o ünlü filme⁵ nazire olarak "Küreselleşmenin 7 günakı" başlığı altında şöyle sıralandı:⁶

– Dünya ekonomisinin gerekenden çok düşük düzeyde büyümesiyle, tatminkar bir ücret temelinde, yeterli istihdam sağlanamamakta, yoksulluk azaltılamamaktadır.

– Zenginler her yerde kazançlı çıkmıştır. Bu durum sadece toplumun en yoksul kesimleri aleyhine gerçekleşmemiş olup, ülkelerin pek çoğunda gelir dağılımındaki bozulmalar orta sınıfların da durumlarının bozulmasına yol açmıştır.

– Her yerde finans, sanayinin, rantiyeler de yatırımcıların önüne geçmiştir.

– Gelir paylaşımında sermayenin payı artarken emeğin geliri düşmüştür.

– İş ve gelir güvencesi hemen her yerde azalmıştır.

– Nitelikli ve niteliksiz emek arasında ücret eşitsizlikleri genel bir sorun haline gelmektedir.

Küresel sorunların "küreselleştirme" ile çözülebileceğinin düşünülmesinin de kısa

devre olduğunun karinelerini bu raporun sonuçlarında görüyoruz.

Bu tür kısa devrelerimizin yüzlercesini saymak mümkündür. Bunlar insan ve toplum yaşamının sürmesi için işlevsel olmaktan çok patolojik ve kritik durumlardır. Her şerde bir hayrın bulunduğu düşüncesine dayalı bir tevekkülün verebileceğinden başka bir değer taşımazlar.

Öte yandan, insanlık, bu karşıt yapıya rağmen, Yeniçağ Aydınlanması'nın uzantısı olan 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin birinci maddesi gibi moral değeri yüksek ortak metinlerin ışığında seyretmektedir bu evrende.

Yukarıda sözünü ettiğim tümceye gelince... Bu birinci maddenin en doğrudan uzantısı sayabileceğimiz kaldıraç nitelikli bu tümcenin sosyal gerçekliğini ve etik değerini irdelemek sanırım yararlı olacaktır.

Ama önce, bu birinci maddeyi burada sevinerek yinelemek isterim: "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan ile donatılmışlardır. Birbirlerini kardeşlik ruhuyla karşılamalıdır."

Bana öyle geliyor ki, en iyi niyetler, en iyi savaşım planları, en başta atılması gereken doğru adımı bilip atmadan hiçbir anlam ifade etmezler. Hatta başkalarının, kötülüklerini gizlemek ve beslemek için sureti haktan görünme gereksinimlerine en uygun ortamı hazırlarlar. İnsanlık geldiği yerden geriye dönüp bakarak, o doğru adımın zamanında ne olması gerektiğini de bilebilir. Bu yüzden bu bilgi dogmatik, deneyimsiz ve metafizik bir esrime değil, yaşanmışın getirdiği gerek ve gerçekçi bir davranış önerisi olacaktır.

Nihayet o tümceye dönmek istiyorum. Bir hukuk filozofunun, meslektaşı G. Radbruch'un kişiliğini tanıtırken aktardığı bir nitelemeydi bu.⁷

Günümüzde hiç popüler ve çekici olmayan bu tümce şöyleydi: "Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek!"⁸

Bu tümcenin içerisinde kendi edimlerim için biraz önce sözünü ettiğim o, sürekli atılması gereken ilk adımı bulabilirim. Bu adım aslında kıyasıya ve anlamsız bir yarış, insanlığa yarasız bir yürüyüşe dönüştürmek için gerekli bulunan bir isteyiştir.

Bu tutum, bireysel edimlerin kaynaklanabileceği ve kamusal talepler alanında aksinin ancak kamu yararıyla temellendirilmesi gerektiği bir koşulsuz buyruk, bir kategorik emperatiftir. Ayrıcalıkların meşruluk temelini kamu yararı olduğunu birkaç yüzyıldan beri çok iyi biliyoruz.⁹

Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek mümkün müdür? Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek, empatiyi öldüren bu bencillik, günümüzün özelleşen ve küreselleşen postmodern dünyasında bir kabuk değişiminin itici gücü gibi görülüp gösterilmektedir. Hatta klasik deyimle bunda bir "kamu yararı"nın bulunduğunu da söyleyebilirler. Bu nasıl bir yarar olabilir? Görülüyor ki, eşitliğin değil eşitsizliğin temellendirilmesi gerekmektedir.

Eşitsizliğin kaynağı olan bu amacın anlamı ve değeri nedir? Gerçekten istemeye değer mi? Nazi toplama kamplarında kardeşlerini birkaç imtiyaz kısıntısı uğruna gaz odalarına götüren görevli tutsakların mantığı geçerli midir?

Doğal hakkımız "ayrı" olabilmekten, her zaman bir ayrıcalıklı olmak hakkını çıkaramayacağımızı elbette bilmeliyiz. Ayrı olmanın, ayrıcalıklı olmayı zorunlu kılacak değersel bir temelini bulunması aranır. Öte yandan şu geçerli görünür: Sahip olunan

olanaklar arttıkça, yükümlülüklerimiz de artar. Bunu yasayla değil, vicdanımızın sesiy-le biliriz.

Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek özünde, bu isteğin önüne çıkabi-lecek her şeyi bertaraf etmek iradesini de taşır. Bu irade, tutkusu derecesinde, karşısın-daki insanı ve onurunu göremeyecek kadar kör ve acımasız olabilir. Herkesi hiçe say-maya başlayan bu irade, bu geri saymayla nihayet kendisini de hiçe sayarak ortak bir yıkımın öznesi oluverir.

Özdeğerimizi birbirimizin zihninde ve vicdanında saklıyoruz. Daha iyi koşullarda olmayı haklı bir nedenimiz olmadan istemekle, bu emanete kötü gözle bakmış ve kötü davranmış olmuyor muyuz?

"Yozlaşma" yine bir kısa devre sayılabilecek olan bu, "başkalarından daha iyi ko-şullarda olmayı istemek" ile başlamaktadır.

Yozlaşmaya, bir Anadolu kasabasında geçen çocukluğumdan anımsadığım bir kul-lanım tarzıyla, güncel anlamını pekiştirici bir açıklama getirmek istiyorum. "Yoz" yer-leşim alanının çok uzağında, ıssız ve engin bir odak idi. Hanelerin, verimi olmayan bü-yükbaş hayvanları bütün yaz boyunca bu irak alanda kalmak üzere yoz çobanına veri-lirdi. Bu yabancı ortamda beslenmiş ve yozlaşmış, yani önceki terbiyelerini unutmuş ol-an bu hayvanlar kıştan önce hanelerine geri getirilirdi. Yoza giden ve yozlaşan bu can-lılarla ilk günlerde önemli sorunlar yaşanırdı.

Bugünkü yozlaşmayı da ben bu anlamda anlıyorum. Önceki eğitimi, insancıl te-melleri üzerinde daha da geliştirmek yerine, onu unutmak, yadsımak ve yıkmak! Yoz-dan hiç dönmek ya da yozlaşmayı getirmek, yaymak, uygulamak.

İnsanlık, özellikle birkaç bin yıldan beri hukuk kültüründe ve terbiyesinde, varlığı-nın sürmesi için oldukça temel ve verimli bilinç içerikleri yaratıp geliştirmiştir. Bu ka-zanımların sürebilmesi için her bir insan bireyinde yinelenmesi, öğrenilmesi ve uygu-lanması gereklidir. Toplum yaşamında bu gereksinimin en yoğun bir titizlikle karşıla-nabileceği alan hukuk öğretiminin, eğitiminin, araştırmalarının gerçekleştiği ve adelet-in dağıtıldığı eğitim ve adliye alt sistemleridir.

Bireysel ve toplumsal yozlaşmayı besleyen çok önemli bir davranış modeli olarak "yolsuzluk", geçerli değerler örgüsünün bilinçli bir reddine dayanır. Bu reddin yayıl-masıyla kamusal alan çözülmeye, yurttaşlık erdemleri silinmeye başlar; insan bireyi de kendi özel alanının karşısında bir kanser hücresi gibi büyümüş, ilkelerini yitirmiş, bas-kıcılaşmış ve bir çeteler konfederasyonu biçiminde varlık göstermeye başlamış resmi alanı, devleti bulur. Kamusal ve özel alanın birbirlerine yansıyan temel gereksinimle-rinden ve değerlerinden anlamını ve varlık nedenini kazanan resmi alan, kamusal ala-nın çözülmesiyle yurttaşlıklarını yitirmiş insan bireyleri karşısında, itaati alışılmışlı-ğından, gelenekselliğinden ve korkulmasından dolayı hâlâ görebilen bir yapı olarak bir süre daha ama yüksek bir kötüye kullanılma derecesinde varlığını sürdürür.

Bu kamusal alanı kuran ve "birlikte daha iyi koşullarda olmayı isteme"ye götüren, çağdaş hukuk etiğinin değerler örgüsüne geçmek istiyorum.

"Daha iyi koşullarda olmayı isteyebilmek" insansal yaşamın süreklilik kaynağıdır. Bilinçli insan edimlerinin ortak temeli olan bu amaç, bizim en temel olarak niteleyebi-leceğimiz "özgürlük" ve güvenlik gereksinimlerimizi karşılamak zorunluluğunun do-ğal sonucudur. Doğal ve toplumsal çevresinde insan bireyini kıyasıya bir kavgaya sü-

rükleyen bu, daha çok özgürlük ve güvenlik arayışı, onun üçüncü bir gereksinimi duyumsamasına götürür. Eşitlik, toplumsal bir buluş olarak, özgürlük ve güvenlik gereksinimlerini, etik yüksek değerler düzeyine yükseltir. Yüksek değerler karşısında ise tüm insanlar eşittir.

Başkalarından daha iyi koşullarda yaşamayı istemek olan yoz durumundan, birlikte daha iyi koşullarda yaşamayı istemek olan uygar duruma geçiştir bu. Şu halde uygarlığın manivelası, özgürlüğü ve güvenliği etik değerlere dönüştüren eşitliktir.

Eşitlik, özgürlüğe ve güvenliğe gereksinim duyan insan bireylerinin, bu duyguların diğerlerinin bütünlüğünde de yaşandığını düşünebilmesi, yani empati yoluyla öngörebildiği öz-deşlik'ten türetilmiş olabileceği biçimsel bir kavramdır. "Eşitliğin" kullanılmadığı bir toplum yapısı tasarlamak olanaksızdır. Günümüz uygarlığında ise tüm insanlar temel haklarda ve özgürlüklerde koşulsuz ve kayıtsız eşittir.

Eşitlik, çevre koşullarını grup üyelerinin tümü için özgürlük ve güvenlik niteliklerine bürdüren bir simyacıdır. Bu sihirli bozan insani eğilim ise bencil-bireysel: "başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek" duygusudur; "daha iyi koşullarda yaşamayı istemek" böyle bir kısa devre ile yozlaşmaktadır.

"Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememe"nin üniform, baskıcı, totaliter ve plan ekonomisine dayalı bir siyasi yapıya götürebileceği söylenebilir. Oysa, bu kokuları özellikle bu iradeden uzaklaşan iktisat ve siyaset kuramları karşısında duymalıdır. Bu kuramlar, üstün becerisinden dolayı şeytani işe almaktadır. Kendileri için vehmettikleri ise şeytana şeytanlık ettiremeyecek kadar "uyanık" olduklarıdır. Yeryüzü tablosu yanıldıklarına tanıklık eden sayısız örnekler ile doludur.

Oysa, siyasi yönüyle demokratik, iktisadi yönüyle sosyal ve etik yönüyle hukukun üstün ilkelerine bağlı bir devletin temelinde bu tarz, dayanışmacı bir yurttaşlık erdemi yatmaktadır. Daha çok özgürlüğe ve daha çok güvenliğe birlikte ulaşmak isteyen yurttaşlar birbirlerini araçlaştırmak, siyasi ve iktisadi baskıların nesnesi yapmak için kolaylıkla bir neden bulamazlar.

Demokratik ve sosyal olabilmenin temelinde hukuk devleti olabilme zorunluluğu yatmaktadır. Hukuk devleti olmak ise, devletin kendisiyle, bağlı olduğu hukukun idesinin¹⁰, hukuk düzeninde egemen olmasıyla olanaklıdır.

Hukuk idesinin üzerinde görüş birliği bulunan öğelerinin her birinin ve bunlar arasındaki gerilimde, getirilen çözüm önerilerinin bütününe doğrudan ve dolaylı olarak, toplum yaşamında oluşan yozlaşmanın bertaraf edilmesine yönelik olduğunu görürüz. Bu hukuk idesi kültürü, hukuk devletinin biçimsel ve içeriksel ilkeleriyle gerçekleştirilmesinde çok verimli bir zemin sunar.

Çağımızda gerçek yozlaşmanın en kesin göstergesi, toplumun bir hukuk devleti olmaktan uzaklaşmaya başladığının gözlenmesidir. Çağdaş teknolojinin ve üretim ilişkilerinin çok farklı bir dinamik ve nitelik getirdiği bireysel yolsuzluk edimlerini güçlerini ve olanaklarını bugün hukuk devleti olamayan siyasi yapılanmalarda gerektiğince bulabilirler.

"Düzen olarak hukuk, doğası gereği yozlaşmanın ve yolsuzlukların karşıtıdır" gibi genelleyci bir savda bulunamayız. Hukukun biçimsel yapısı yozlaşmanın ve yolsuzlukların önünde etkili bir engel olmaya yetmeyebilir. Hukuk güvenliği ve "bir kategorinin bütün üyelerine eşit davranmak" demek olan biçimsel adalet boyutları, bozulmaya,

çürümeye aslında hız bile kazandırabilirler. Yani yozlaşmanın da bir hukuk düzeni olabilir. Demektir ki günümüzde temel hakların ve özgürlüklerin korunmasını ve gerçekleştirilmesini amaçlamayan siyasi yapılar ile, bu amaca uygun pozitif hukuk normlarıyla donatılmamış bulunan hukuk düzenlerinin bizatihi kendileri yozlaşmanın somut kanıtları olurlar. Devlet ricalinin ve yakınlarının bireysel yolsuzluk edimleri bu yozluğun yasaların korumasında ilerleyen piyadeleridir. Kamusal alanı son mevzilerine kadar ele geçirirler.

Bölünmüş, parçalanmış, ateşte yaşayan bir toplum olmaktan çıkarak sivil toplum bilincine eriştiğimiz yerde, sivil toplum hedeflerine ulaşmakta önemli bir icra cihazi olarak devletin sosyal, demokratik, hukuk devleti sıfatlarına, en az bunlar kadar önemli başka bir sıfatın daha eklenmesi zorunludur. Bu, "kültür devleti"dir.¹¹ Yozlaşmanın önüne insanın tinsel ve duyuşsal gereksinimlerini en yüksek düzeyde gidererek geçebiliriz. İnsanın tinsel ve duyuşsal yeteneğine inanıp, güven duymadan hiçbir hedefi belirleyemeyiz. Bir takım üstün değerler tasarlayıp, gerçekleştirilmeleri yolunda dayanışmaya giremeyiz.

Yozlaşma, bu inanç ve güven çerçevesinin parçalanmasıdır. Ardından, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'nin 1. maddesindeki "kardeşlik", yerini, akıl ve vicdanımızı yitirdiğimiz bir düşmanlığa bırakır.

Biraz önce değindiğim, bir yerde, "cehennem de yasaları var!" dedirten¹² olguya yeniden dönmek istiyorum: "İnsanları silahla soyarlardı. Şimdi artık yasayla soyuyorlar" kanısının altında hukuksal ve siyasal bağlamda çok önemli bir kriz yatmaktadır. Bu krizin temel taşıyıcısı "yasa" kavramıdır.

Çağdaş anlamından uzaklaştırıldığında bu kavram, yozlaşmanın ve yolsuzlukların önüne geçilebilmesi için yardımcı olmak yerine, sahibini ısırmaya başlar. Ama bu kavramın çağdaş anlamını kazanıp koruyabilmesi için ise, egemenliğin kayıtsız şartsız millette kalması insan onurunun siyasal ve hukuksal düzenin kilit taşı olarak algılanması; yatay ve farklılaşmış toplum yapısının korunması zorunludur. Ancak bu koşullar altında "yasa" yasadır.¹³

Bu nedenle haksız yasalar vardır. Bu yasalar ya yozlaşmış bir hukuk düzeninin somut delilleridir. Otoriter ve totaliter rejimlerin devlet ve hukuk yapılarında elbette bu yoz yasalar hüküm sürecektir. Ya da çağdaş hukuk devleti düzeninde, bu düzeni yansıtamayan münferit ve hatalı üretim özelliğindedir. Şu halde "yasa"ya itaatin temeli, asgari bir yurttaşlık bilinci ile, bu yasaların yukarıdaki ölçütler çerçevesinde kendisinden itaat beklenen yurttaş tarafından bir "yozluk testi"nden geçirilmesidir. "Sokrates tutumu"¹⁴ olarak nitelediğim bu yaklaşım, körü körüne itaati, sivil itaate dönüştürebilmek için, kuşucu, denetleyici ve cesur bir sivil bir itaatsizlik bilinciyle beslenmektedir.

Bu "Lex corrupta"¹⁵ durumunda birbirimizden beklediğimiz ise, "özgür, onurda ve haklarda eşit doğmuş, akıl ve vicdan sahibi" varlıklar olarak "birbirimizi kardeşlikle karşılamamız", yani yoz yasanın karşısında dayanışma göstermemizdir.

Asıl yozlaşma işte, bu kardeşliği bir türlü isteyememektir. Tüm yolsuzlukların yoluna bu yozlaşmadan, bu duyarsızlaşmadan geçerek düşülmüyor mu?

Bir düş kırıklığının etkisiyle olsa gerek, "İnsan hiçbir zaman dünyayı daha iyi kılmaya yetecek kadar uzun süre üzülemiyor. Çünkü biraz sonra yeniden karnı acıkıyor," diyen Elias Canetti'nin¹⁶ bu doğru sözüne hak vermeli miyiz?

Notlar:

1. Klaus Röhl, *Rechtssoziologie. Ein Lehrbuch*; Köln, Berlin, Bonn, München; 1987, s.431.
2. Hobbes'un burada çağrıştırmak istediğim bu "homo homini lupus" ("İnsan insanın kurdudur.") sözü özellikle son zamanlarda daha sık zikredilmektedir. Oysa bu sözün tamamı şöyledir: "Homo homini deus et homo homini lupus est" (İnsan insanın tanrısı ve insan insanın kurdudur.) Tümce- nin –daha önemli olan– ilk kısmı unutulmuştur. İnsanın insandan korkusu, kendisine ve başkalarına olan güvenini ve inancını yiyip bitirmektedir. Hukuksal pozitivizmin nasıl bir kaygıdan meşru- luğunu türettiğini görüyoruz. Yukarıdaki Latince tümce Werner Maihofer'den nakledilmiştir. (Von der Ideologie der Parbeien zur Philosophie des Rechts, b.y.: *Rocht und Ideologie, Fesgs- chrift für H. Klenner*; haz. G. Haney, W. Maihofer, G. Sprenger; Freiburg Berlin 1996, s.462.)
3. Luc Ferry, "Nazi Ekolojisi: Kasım 1993, Temmuz 1934 ve Haziran 1935 Yasaları", çev. H. Tufan, b.y. *Cogito: Kirlenen Çağ*, Güz '94, (4. baskı) 1997, s. 75.
4. *Cumhuriyet*, 24.9.1997, s.8.
5. "Seven" (Türkiye'de "Yedi Günah" olarak gösterime girdi), Yönetmen: David Fincher, 1996.
6. *Cumhuriyet*, 16.9.1994, s.10.
7. Arthur Kaufmann, "Demokratie–, Rechtsstaat–, Menschenwürde: Zur Rechtsphilosophie Gustav Radbruchs", b.y. *Über Gerechtigkeit. Dreissig Kapitel praxisorientierter Rechtsphilosophie von Arthur Kaufman*; Köln Berlin Bonn München, 1993, s.477: "Kendi zamanında bir profesör için pek alışılmış olmamakla birlikte Radbruch'u sosyal demokrasiye yönlendiren şey dogmatik bir sosyalizm değil, etik motiflerdi. Bir defasında demişti ki, 'benim sosyal duygum daima şudur: Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek.' ("Radbruch, Der innere Weg", dn.38, s.81 = *GRGA*, Bd.16, 1988, s.231) Ve bu ilkeye göre de yaşadı. Lüks yaşam koşulları ile kuşatılmış Radbruch'un bu sözü pek anlaşılır şey değildi. Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı isteme- mek: Bu sözü yalnızca hıristiyanlığa iman etmişburjuva kapitalistlerine söylememelidir. Sayısı SPD içerisinde pek de az olmayan milyoner sosyalistler de yüreklerinin derinliklerinde bu Rad- bruch–inanışı'nı hissetmelidir."
8. Bu tutumun aşağıda saydığım genel hukuk ilkeleri (General Principles of Law) ile doğrudan ve doğrulayıcı bir ilişkisinin bulunduğunu fazla düşünmeden görebiliriz. Hatta bunların en kısa bir formülüdür. "Suum cuique tribuere" (Herkese payına düşeni vermek, Cicero). "Altın Kural: Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de kimseye yapma" (Dağ Vaazı, İncil). "Koşulsuz Buyruk: a) Genel yasalar düzeyine yükseltilmesini isteyebileceğin ilkelere göre davran. b) İnsanlığı kendinin ve başkalarının kişiliğinde daima bir amaç olarak göreceğin ve asla yalnızca bir araç olarak kul- lanmayacağın biçimde davran" (Kant). "Denkserlik İlkesi: Tüm ilgililerin nimete ve külfete eşit ola- rarak katılacakları biçimde davran" (John Rawls). "Sorumluluk İlkesi: Edininin sonuçlarının in- san yaşamını ve çevresini şu anda ve gelecekte tahrip etmeyecek, tehlikeye sokmayacak ve bu ola- nağı azaltmayacak biçimde davran" (Hans Jonas). "Hoşgörü İlkesi: Başkalarını ve düşüncelerini sana uygun düşmese bile, tanı ve saygıyla karşıla" (Artur Kaufmann). Kaufmann'a göre bu hukuk ilkeleri temellendirmede özellikle azınlıkların ve güçsüzlerin korunması bakımından çok önemli bir düşünce ve ifade şeması –topoi– oluşturmaktadır. (Arthur Kaufmann; *Grundprobleme der Rechtsphilosophie. Eine Einführung in das rechts philosophische Denken*; Münih, 1994, s.167).
9. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 1. maddesinin ikinci cümlesi: "Toplumsal farklılıklar yalnızca ortak yarara dayanabilir."
10. Kukuk idesi kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Hayrettin Ökçesiz; *Sivil İtaatsizlik*; AFA Yayınları, İstanbul, 1994, s.101 v.d., ayrıca dn. 132'de anılan kaynaklar.
11. Hukuk devletinin aynı zamanda bir kültür devleti olması gerektiği savı hakkında bkz. Hayrettin Ökçesiz; "Bir 'Bilim Hukuku'nun Temellerini Arayış", b.y. *Cumhuriyet Bilim Teknik*, S.418, 1995, s.11; kültür ve kültür devleti kavramları üzerine yoğun bir çalışma: *Kulturstaatlichkeit und Kul- turverfassungsrecht* (makaleler derlemesi), haz. Peter Heberle, Darmstadt, 1982.
12. Goethe; *Faust. Der Trögedie erster und weiter teil, Urfaust*; haz. ve yorumlayan Erich Trunz, Münih, 1978, s.49, 1413. dize: "Faust: Die Hölle selbst hat ihre Rechte?" ("Cehennem de mi ya-

saları var?").

13. Bu anlamdaki yasa kavramı için bkz. Hayrettin Ökçesiz; "Hukuk Devleti Olgusu" b.y. *Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleti – Rechtsstaatsachenforschung und Rechtsstaat*, haz. H. Ökçesiz, Alkım Yayınları, İstanbul, 1996, s.141.
14. Bu tutumun temellendirilmesi için bkz. Hayrettin Ökçesiz; *Sivil İtaatsizlik*, s.16 v.d.
15. Ralf Dreiter; "Recht–Staat" Vernunft. *Studien zur Rechtsstheorie* 2; Frankfurt/M, 1991, s.99.
16. Elias Canetti; "Notlar'dan" (çev. Ahmet Cemal), *COGİTO Kirlenen Çağ* (4.b.), S.2 s.147, 1994.